

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ Й УЧНЯ

Тетяна Пилипишко

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО НАВЧАННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Необхідність забезпечення неперервної освіти кожного члена сучасного суспільства впродовж всього життя вимагає формування в нього позитивного ставлення до цього процесу, що передбачає перетворення навчання в одну із провідних цінностей особистості. У світлі реалізації цієї ідеї значно підвищується значущість розв'язання даного питання для студентів педагогічних освітніх закладів, які під час виконання своїх професійних обов'язків мають виступати взірцем освіченості для своїх вихованців. Тому важливість формування в майбутніх педагогів ціннісного ставлення до навчання не викликає сумніву.

Як підтверджує аналіз наукової літератури, вченими було досліджено різні питання, які тісно пов'язані з визначеною проблемою. Так, у працях Б. Ананьєва, Г. Балла, І. Бега, В. Гриньової, А. Здравомислова, В. Крижка, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, О. Савченко, О. Сухомлинської та інших науковців визначено сутність категорії «цінність», висвітлено вплив ціннісних новоутворень на розвиток і життєдіяльність особистості. Шляхи забезпечення особистісно-зорієнтованої професійної підготовки майбутнього вчителя визначені В. Євдокимовим, В. Кан-Каліком, Л. Мітіною, І. Прокопенком, В. Сластьоніним, Н. Щурковою та ін. Чинники формування ціннісного ставлення до праці схарактеризовані в наукових роботах П. Атутова, Ю. Гільбуха, В. Гуріна, Ф. Іващенко, О. Коберника, В. Крутецького, В. Мадзігона, О. Нельги, В. Полякова, М. Семикіна та ін.

У дисертаційних роботах висвітлено: процеси формування в майбутніх вчителів пізнавальної самостійності (Г. Адамів), дидактичних умінь (О. Бульвінська), гуманістичних цінностей (О. Власенко, В. Кузнецова), умови формування в майбутніх педагогів базових знань з педагогіки (О. Антонова), зміст професійної діяльності вчителя з виховання емоційно-позитивного ставлення підлітків до навчання (І. Бартенева), процес формування у старшокласників морально-ціннісного ставлення до продуктивної праці (В. Бурдун) та ін. Однак, як з'ясовано, проблема розвитку ціннісного ставлення майбутніх учителів до навчання не була об'єктом окремого педагогічного пошуку.

Метою представленої статті є визначення поняття ціннісного ставлення, а також опис розробленої нами технології формування ціннісного ставлення майбутніх учителів до навчання.

Для розкриття сутності поняття «ціннісне ставлення» важливо було визначитися з такими термінами, як «ставлення» і «цінність». Як з'ясовано, значний внесок у розвиток теорії відносин зробив О. Лазурський, який ще на початку ХХ ст. виокремив у людині екзопсихічні прояви як сукупність її ставлень до дійсності [5]. Ґрунтуючи свою наукову позицію на ідеях цього науковця, В. М'ясищев стверджував, що ставлення індивідуума об'єднують у собі сукупність його індивідуальних, виборчих і усвідомлених зв'язків з навколишнім світом [6].

Деякі інші погляди щодо тлумачення поняття «ставлення» висловлювали А. Петровський і Я. Ярошевський. Вони виокремили в ньому такі значущі для категоріального аналізу ознаки: 1) спрямованість на певний об'єкт, у ролі якого можуть виступати матеріальні предмети, духовні цінності, люди та ін.; 2) вибірковість; 3) установку на оцінку (позитивну, негативну чи нейтральну); 4) готовність до певного способу дій [7, 208].

Як указується в науковій літературі (Л. Карпенко, А. Петровський, Я. Ярошенко), цінність – це будь-який об'єкт, який має життєво важливе значення для суб'єкта (особистості, групи людей тощо). Причому в ролі цінностей можуть виступати як матеріальні предмети, так і привабливі абстрактні ідеї [4, 436]. Зрозуміло, що про засвоєння індивідом певної соціально значущої цінності можна говорити тільки в тому випадку, коли вона набула для нього персонального сенсу, перетворившись у сталий орієнтир під час проектування власної поведінки.

Нами було також проаналізовані точки зору різних науковців стосовно розкриття сутності поняття «ціннісне ставлення». Так, на думку В. Буркуна, ставлення такого виду зводиться до певної установки індивідуума, яка виявляється через єдність його мотивів, суб'єктивних переживань, особистісних якостей та реальної поведінки [2, 7-8]. Т. Андрущенко розуміє під ціннісним ставленням новоутворення особистості, що включає такі три компоненти: когнітивно-інтелектуальний, емоційно-мотиваційний і поведінково-діяльнісний [1, 6].

К. Шевчук зроблено висновок про те, що ціннісне ставлення відображає особливий вид зв'язку людини з існуючим світом і вмщує в себе інформацію про співвідношення об'єктивно існуючих властивостей предметів і суб'єктивних суджень про них у світлі власних особистісних потреб. Дослідниця підкреслює, що ціннісне ставлення в людині виникає тоді, коли у процесі діяльності певні характеристики виділених об'єктів починають відповідати її власним інтересам і прагненням. Оскільки сформовані ціннісні ставлення значною мірою впливають на процес особистісного становлення індивідуума, вони стають обов'язковими умовами його життєдіяльності [8, 6].

З урахуванням наукових позицій різних авторів нами було зроблено висновок про те, що ціннісне ставлення є компонентом суб'єктивної реальності, в якому відбиваються об'єктивні характеристики певного об'єкта

крізь призму індивідуальних потреб та інтересів суб'єкта. Це особистісне новоутворення включає такі три компоненти:

1) когнітивно-інтелектуальний, який пов'язаний з отриманням певної інформації про об'єкт й зіставленням визначених у нього властивостей із власними інтересами й потребами особи;

2) емоційно-мотиваційний, що є відбиттям тих емоцій, котрі відчуває людина у процесі взаємодії з виділеним об'єктом і які, у свою чергу, суттєво впливають на її мотиви подальших дій;

3) поведінково-діяльнісний, який забезпечує готовність суб'єкта до обрання певного способу поведінки чи діяльності.

Слід зазначити, що сукупність ціннісних ставлень людини, які охоплюють всі сфери її життєдіяльності, являє собою ієрархічну систему, в якій одні елементи за значущістю для неї суттєво перевищують інші. Однак для майбутніх педагогів, як і для студентів інших спеціальностей, безумовно, особливе місце в цій ієрархії має займати ціннісне ставлення до навчання, яке забезпечує надання цьому процесу індивідуального сенсу для індивідуума.

Важливо нагадати, що засвоєні студентами ВНЗ знання, вміння й навички виступають не тільки предметом навчальної діяльності, але й засобом професійної діяльності [8, 14]. Тому формування ціннісного ставлення до навчання в майбутнього вчителя є запорукою того, що він буде наполегливо оволодівати майбутньою спеціальністю, усвідомлено розбудовуючи свою індивідуальну траєкторію засвоєння змісту педагогічної освіти й сумлінно працюючи над своїм особистісно-професійним самовдосконаленням.

На основі аналізу наукової літератури й результатів власного дослідження нами було розроблено технологію формування ціннісного ставлення майбутніх учителів до навчання, яка включає такі етапи:

- 1) мотиваційно-цільовий;
- 2) змістово-діяльнісний;
- 3) діагностично-рефлексивний.

Так, перший її етап спрямований на визначення й реалізацію освітніх цілей, формування у студентів відповідних пізнавальних і соціальних мотивів, які дозволяють позитивно вплинути на їхнє ставлення до навчання, усвідомити його значущість у власному професійному й особистісному становленні. Другий етап зазначеної технології передбачає забезпечення безпосереднього формування ціннісного ставлення майбутніх учителів до навчання за допомогою використання різноманітних активних методів і форм педагогічної взаємодії, які дають змогу закріпити суб'єктну позицію кожного з них в освітньому процесі, розкрити його освітній потенціал, виявити й розвинути індивідуальні здібності. На третьому етапі впровадження розробленої технології відбувається діагностика ставлення студентів до навчання, а також формування в них рефлексивних умінь, які дають змогу

адекватно оцінити свої навчальні успіхи, власне ставлення до них й у світлі цього визначити програму подальших дій.

Результати проміжних зрізів експериментальної роботи, яка проводиться з метою перевірки ефективності визначеної технології, свідчать про те, що у ставленні майбутніх учителів до навчання відбулися позитивні зміни. У подальшому планується продовжити дослідницьку роботу у визначеному напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко Т.К. Формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей старшого дошкільного віку: автореф. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08 – дошкільна педагогіка / Т.К. Андрущенко. – Київ, 2007. – 16 с.
2. Бурдун В.В. Формування у старшокласників морально-ціннісного ставлення до продуктивної праці: автореф. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 – теорія та методика виховання / В.В. Бурдун. – Луганськ, 2006. – 19 с.
3. Вербицкий А.А. Формирование познавательной и профессиональной мотивации студентов / Вербицкий А.А., Платонова Т.А. – М.: НИИВШ, 1986. – 40 с.
4. Краткий психологический словарь / Ред.-сост. Л.А. Карпенко; под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошенко. – Ростов н/Д: Изд-во «Феникс», 1999. – 2-е изд., расш., испр. и доп. – 512 с.
5. Лазурский А.Ф. Проблема исследования личности и ее отношение к среде / А.Ф. Лазурский. – Пг., 1912. – 32 с.
6. Мясищев В.Н. Личность и невроты / В.Н. Мясищев. – Л.: ЛГУ, 1960. – 426 с.
7. Петровский А.В. Основы теоретической психологии / А.В. Петровский, М.Г. Ярошевский. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 528 с.
8. Шевчук К.Д. Формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей старшого дошкільного віку: автореф. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 – теорія та методика виховання / К.Д. Шевчук. – Київ, 2007. – 20 с.